

ADRIAN CZERWIŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-2520-1445

**Liturgiczna troska o chorych i cierpiących
w wybranych orędziach św. Jana Pawła II
na Światowy Dzień Chorego**

**Liturgical Care for the Sick and Suffering
in Selected Messages of Saint John Paul II
for the World Day of the Sick**

Abstract:

This article presents the teachings of John Paul II expressed in his messages for the World Day of the Sick. The aim of this publication is to extract from selected messages fragments devoted to the liturgical care for the sick and suffering. The second objective is to show the transforming grace of Christ in the difficult experience of sickness, suffering and death in which the sick participate. These teachings included in and implemented through liturgy are aimed at both believers and non-believers. In the messages, we can find several planes on which the care for the sick and suffering is expressed in liturgy. They include: the central position of the Mass in annual celebrations of the World Day of the Sick, emphasizing the value of sacraments, most importantly the Eucharist and the Reconciliation, mentioning the shrine to the Virgin Mary, and outlining the mission of priests involved in sacramental ministry to the sick. The pope's understanding of liturgy expressed in his messages focuses on the problem of accepting suffering in accordance with the Catholic faith expressed in liturgy, showing the authenticity of Christ's message in sickness, and demonstrating the evangelical and transforming role of liturgy for believers and non-believers. The view of Pope John Paul II is not limited to ritual or disciplinary matters, but focuses on a dialogue between God, the Church, man and the world, in which liturgy is supposed to build unity based on Christ

and lead to a moral, spiritual and finally eschatological renewal of man and the world. These reflections are very important from the perspective of current changes in the Church, the rejection of the teaching on Christ's cross by the modern man, which should be preached anew by believers with the power of the Holy Spirit, and the coronavirus pandemic, which has exposed many weaknesses of the community of believers.

Keywords: Saint John Paul II, Messages for the World Day of the Sick, Care for the Sick in the Liturgy, Evangelization of the Sick in the Liturgy.

Abstrakt

Artykuł przedstawia nauczanie Jana Pawła II zawarte w orędziach na Światowy Dzień Chorego. Celem publikacji jest wydobywanie z wybranych orędzi treści o liturgicznym posługiwaniu chorym i cierpiącym. Drugim celem jest ukazanie przemieniającej łaski Chrystusa w trudnym doświadczeniu choroby, cierpienia, śmierci, w których chory uczestniczy. Nauka ta, zapisana i realizowana w liturgii, jest skierowana zarówno do wierzących, jak i niewierzących. W orędziach możemy odnaleźć kilka płaszczyzn, na których troska o los chorych i cierpiących jest wyrażana w liturgii. Należą do nich: centralne miejsce Mszy św. w corocznych obchodach Światowego Dnia Chorego, podkreślenie wartości sakramentów – przede wszystkim Eucharystii i pokuty, każdorazowe wspomnienie o maryjnym sanktuarium oraz nakreślenie misji kapłanów pełniących sakramentalną posługę wobec chorych. Papieskie pojmowanie liturgii w orędziach ogniskuje się wokół problemu przyjmowania cierpienia wedle wiary katolickiej wyrażonej w liturgii, świadczenia o autentyczności orędzia Chrystusa w chorobie oraz ewangelizacyjnej i przemieniającej roli liturgii wobec ludzi wierzących i niewierzących. Spojrzenie papieża Jana Pawła II nie ogranicza się tylko do kwestii rytualnych czy dyscyplinarnych, ale kieruje się na dialog między Bogiem, Kościołem, człowiekiem i światem, w którym liturgia ma budować jedność opartą na Chrystusie i prowadzić do moralnego, duchowego, a w końcu do eschatologicznego odnowienia człowieka i świata. Rozważania te są bardzo istotne w perspektywie współczesnych zmian dokonujących się w Kościele, odrzucenia przez człowieka współczesnego nauki o krzyżu Chrystusa, którą wierni powinni z mocą Ducha Świętego głosić na nowo, epidemii koronawirusa, który pokazał liczne słabości wspólnoty wierzących

Słowa kluczowe: św. Jan Paweł II, orędzia na Światowy Dzień Chorego, posługa wobec chorych w liturgii, ewangelizacja w liturgii chorych.

Wstęp

Św. Jan Paweł II należał do grona papieży, którzy znaczną część apostolskiej posługi i nauczania poświęcili zagadnieniu choroby i cierpienia. Dolegliwości, na które cierpiał Biskup Rzymu, także miały niemały wpływ na jego postrzeganie ludzi chorych, o czym sam wielokrotnie wspominał¹. Wśród najważniejszych inicjatyw podjętych przez Ojca Świętego wobec osób chorych należy wymienić: wydanie Listu apostolskiego *Salvifici doloris*, powołanie Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, której następcą św. Piotra powierzył organizację corocznego Światowego Dnia Chorego, orędzia na Światowy Dzień Chorego czy sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych, którego udzielił w czasie pontyfikatu 274 osobom².

Celem artykułu jest wydobyć z wybranych orędzi na Światowy Dzień Chorego autorstwa św. Jana Pawła II nauczania o liturgicznym posługiwaniu chorym i cierpiącym. Drugim celem jest ukazanie przemieniającego działania Chrystusa objawiającego się w obrzędach Kościoła zarówno dla wierzących, jak i niewierzących, przeżywających udreki ciała i ducha w chorobach. To przemieniające działanie, które ma polegać na odkryciu wartości chrześcijaństwa, będzie dokonywać się przede wszystkim przez świadectwo wierzących uczestniczących w liturgii. Zatem będzie to pośrednie działanie. Wydaje się to o tyle istotne, że w obecnych czasach pandemii koronawirusa wierni Kościoła katolickiego: duchowni i świeccy są wezwani jeszcze wyraźniej do niesienia Ewangelii i posługi modlitwy chorym. W wyniku przepisów sanitarnych poszkodowani i umierający najczęściej są odseparowani od społeczeństwa i widzialnego Kościoła, bliskich i duszpasterzy. Przypomnienie istotnych rysów papieskiego nauczania, a także naświetlenie szerszej perspektywy posługi Kościoła wobec chorych w świętych obrzędach, o której to posłudze wspomina papież, jest pomocne w sprawowaniu samej liturgii, odnajdywaniu tożsamości Kościoła i realizacji jego misji w świecie³. W końcu zostanie podjęta próba umieszczenia liturgicznej troski wobec chorych i cierpiących na tle postanowień Soboru Watykańskiego II i postulatu silniejszego związania liturgii z życiem.

¹ Por. Jan Paweł II. 2000. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego, Rzym, nr 1 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378774.Nowa-ewangelizacja-a-godnosc-czlowieka-cierpiacego>.

² „Papież Jan Paweł II jako szafarz sakramentów”. 2003. *L'Osservatore Romano* 9: 40–43.

³ Por. Jan Paweł II. 1996. Przemówienie wygłoszone podczas wizyty w rzymskim szpitalu św. Jana Bożego. W *Jan Paweł II i cierpienie*. Red. Massimiliano Ferrari, 31. Gorle: Wydawnictwo Velar.

1. Inicjatywa utworzenia Światowego Dnia Chorego

13 maja 1992 r. św. Jan Paweł II w liście skierowanym do kard. Fiorenzo Angeliniego, odpowiedzialnego za działanie Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, postanowił, aby Kościół katolicki obchodził rokrocznie Światowy Dzień Chorego. Ojciec Święty podjął decyzję, by każdego roku ten dzień był obchodzony 11 lutego – we wspomnienie Matki Bożej z Lourdes, która jest powszechnie czczona w znanym na cały świat sanktuarium jako Uzdrawienie Chorych⁴. Kard. Angelini, odpowiedzialny za organizację poszczególnych wydarzeń powiązanych z tym dniem, był doświadczonym duszpasterzem, w późniejszym czasie wielokrotnie reprezentował papieża na kolejnym Światowym Dniu Chorego⁵.

Inicjatywa organizacji corocznego wydarzenia poświęconego chorym wpisowała się w szerszą wizję przypomnienia Kościołowi katolickiemu i całemu światu misji, jaką sam Kościół wobec cierpiących powinien pełnić: głoszenia Ewangelii cierpienia, sprawowania posługi sakramentalnej i służby miłosierdzia⁶. Apel papieża zawarty zarówno w liście skierowanym do kard. Angeliniego, jak i w każdym z orędzi na Światowy Dzień Chorego zawiera podstawową myśl: nie można usuwać z przestrzeni pracy Kościoła i przestrzeni życia współczesnego człowieka ludzi chorych, którzy zajmują w społeczeństwie istotne miejsce⁷.

2. Istotny rys nauczania św. Jana Pawła II o chorych i cierpiących

W Liście apostolskim *Salvifici doloris* oraz poszczególnych orędziach na Światowy Dzień Chorego papież nakreślił najistotniejsze elementy teologii posługiwania wobec chorych i cierpiących, która w życiu liturgicznym Kościoła powinna zajmować istotne miejsce⁸. Pierwszym papieskim spostrzeżeniem jest fakt powszechności choroby i cierpienia. Ojciec Święty rozróżnia ból zewnętrzny, powiązany z fizycznymi objawami choroby⁹. Z kolei cierpienie ma charakter psychiczny

⁴ Jan Paweł II. 1992. Orędzie na I Światowy Dzień Chorego, nr 1 (13.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378766.Milosc-do-cierpiacych-miara-poziomu-cywilizacji>.

⁵ Por. „Śp. kard. Fiorenzo Angelini”. 2014. *L'Osservatore Romano* 12: 55.

⁶ Por. Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*. Wrocław: TUM, nr 21–27.

⁷ Por. Jan Paweł II. 1992. „List do kard. Fiorenzo Angeliniego z okazji ustanowienia Światowego Dnia Chorego”, nr 2. W *Jan Paweł II i cierpienie*, 142.

⁸ Por. Dariusz Adamczyk. 2018. „Sens ludzkiego cierpienia: Uczestnictwo z nadzieją – w świetle dokumentu Jana Pawła II *Salvifici doloris*”. *Colloquia Theologia Ottoniana* 14 (2): 7–10.

⁹ Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*, nr 5.

i duchowy, dotyka samej istoty człowieczeństwa¹⁰. Rzeczywistości te się często przenikają i wpływają na siebie. Kościół jest posłany, aby towarzyszyć chorym, ich rodzinom, cierpiącym, szczególnie przez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie świętych sakramentów, modlitwę, wsparcie, a także bezpośrednie zaangażowanie się przez kapelanów szpitalnych, osoby zakonne, lekarzy i personel medyczny w niesieniu ulgi cierpiącym¹¹. Zarówno list apostolski, jak i orędzia skierowane są do wszystkich ludzi, nie tylko do katolików, co wskazuje na uniwersalną rolę Kościoła w niesieniu pocieszenia w Chrystusie każdemu potrzebującemu¹².

Zadaniem chrześcijan jest ukazywanie właściwej postawy, jaką wierni mają przyjąć wobec cierpienia, choroby i śmierci. Z racji tego, że choroba nie musi być wynikiem kary, jak w wiekach przed nadejściem Chrystusa powszechnie sądzono (por. Księga Hioba), ale także próbą wiary, to wyznawcy Jezusa są wezwani, aby cierpienie nie tylko uśmierzać, ale także przyjmować i utożsamiać się z Jezusem ukrzyżowanym. Cierpienie ma w perspektywie chrześcijańskiej dzięki męce i śmierci Chrystusa charakter odkupieńczy. Syn Boży, umierając na krzyżu, dokonał aktu heroicznego zjednoczenia się z losem człowieka¹³. I to w krzyżu następuje zrozumienie i przyjęcie choroby na sposób chrześcijański.

Dzięki wierze choroba może stać się miejscem rozwoju, a nawet drogą do osiągnięcia zbawienia¹⁴. Cierpienie przyjęte po chrześcijańsku – według św. Jana Pawła II podążającego za Pawłową teologią – może dopełniać cierpienie Chrystusa, które trwa w Kościele¹⁵. Nie oznacza to, jakby Ofiara Chrystusa nie była doskonała, ale choroba umożliwiła jeszcze bardziej zjednoczyć się wierzącym ze swoim Mistrzem. Papież nazywa to świadectwo zjednoczenia jednym z najautentyczniejszych przejawów ewangelizacji, głoszeniem Ewangelii cierpienia¹⁶. Przewartościowanie choroby, uczynienie z niej wartościowego komponentu samego

¹⁰ Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*, nr 5.

¹¹ Por. Jan Paweł II. 1995. Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego, nr 7 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378769.Maryja-uzdrowienie-chorych>.

¹² Por. Jan Paweł II. 2000. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego, nr 1, 2, 5 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378774.Nowa-ewangelizacja-a-godnosc-czlowieka-cierpiacego>.

¹³ Por. Antoni Siemianowski. 2010. Czy można mówić o chrześcijańskim rozwiązaniu cierpienia? W *Rozumieć cierpienie. Wokół myśli Jana Pawła II i pytań o przyszłość chrześcijaństwa*. Red. Kazimierz Siwiec, Sylwester Warzyński, Dariusz Łukasiewicz, 18. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.

¹⁴ Por. Grzegorz Bejda, Anna Kułak-Bejda. 2016. Pacjent-katolik wobec zagadnień choroby i opieki zdrowotnej. W *Pacjent „inny” wyzwaniem opieki medycznej*. Red. Elżbieta Krajewska-Kułak, Andrzej Guzowski, Grzegorz Bejda, Agnieszka Łankau, 544. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Silva Rerem.

¹⁵ Por. Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*, nr 24.

¹⁶ Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*, nr 27.

siebie i swojej wiary jest jednym z ważnych elementów zwycięstwa człowieka nad tym, co go zniewala, a to przewartościowanie staje się możliwe dzięki wierze. Choroba jest jednym z „miejsc”, w których głoszony przez św. Jana Pawła II antropocentryzm chrystocentryczny może się realizować – człowiek chory jest człowiekiem wartościowym przez naśladowanie Boga¹⁷. Cierpienie nie jest już jedynie krzykiem, ale nabiera nowej wartości, która może być spożytkowana¹⁸. Głoszenie Chrystusa przez cierpienie ma charakter radykalny, ponieważ odrzuca postrzeganie choroby jako czegoś permanentnie przeciwnego bytowi ludzkiemu. Papież w wielu orędziach wskaże, że jest to możliwe jedynie dzięki wierze, która jest żywą relacją z Chrystusem i Kościołem. Uwzniesienie cierpienia nie jest tylko czynem heroicznym, zamykającym się w relacji „Bóg – ja”, ale staje się właściwym udziałem w budowaniu Kościoła.

3. Liturgiczna troska o chorych w papieskim nauczaniu

Na kanwie wartości i opisanych postaw zostaną ukazane istotne elementy liturgicznej troski o chorych zawarte w orędziach na Światowy Dzień Chorego. Papież w żadnym miejscu nie mówi bezpośrednio o sakramencie namaszczenia chorych, rzadko też odwołuje się do centrum życia Kościoła, jakim jest liturgia. Wynika to z faktu, że do adresatów papieskiego nauczania należą nie tylko katolicy czy chrześcijanie, ale ludzie różnych religii i kultur, niekoniecznie podzielający wiarę w sakramenty i uczestniczący w liturgii Kościoła¹⁹. Pomimo tego można w orędziach wymienić kilka elementów liturgicznej troski, do której należą: każdorazowe wspomnienie o centralnym miejscu Najświętszej Ofiary w programie Światowego Dnia Chorego, kilkakrotne zaznaczenie przez papieża wartości sakramentów: Eucharystii oraz pokuty i pojednania w procesie uzdrowienia chorego. przywołanie miejsca obchodów – maryjnego sanktuarium. Ojciec Święty mówi także o koniecznym dawaniu świadectwa wiary wobec niewierzących, kieruje swoje słowa do kapelanów szpitalnych i wiernych, by wypełniali służbę, do jakiej zostali wezwani, a w której liturgia i modlitwa zajmują istotne miejsce.

¹⁷ Por. Jerzy Troska. 2006. „Człowiek, czyli ten „kto zna samego siebie». Człowiek w nauczaniu św. Jana Pawła II”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 20: 118–121.

¹⁸ Adamczyk. 2018. „Sens ludzkiego cierpienia, 7–22.

¹⁹ Por. Jan Paweł II. 1994. Orędzie na III Światowy Dzień Chorego, Rzym, nr 5 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378768.Nasza-cywilizacja-jest-chora-na-szerzacy-sie-egoizm>.

3.1. Wartość sprawowania Najświętszej Ofiary wobec chorych i cierpiących w czasie Świątowych Dni Chorego

Msza św. to centrum życia Kościoła, jego źródło i szczyt²⁰, pamiątka męki i śmierci Pana: „Sprawując Eucharystię, chrześcijanie głoszą i urzeczywistniają ofiarę Chrystusa, przez którego rany zostaliśmy uzdrowieni, a jednocząc się z Nim, przechowują w swoich własnych cierpieniach najszczególniejszą cząstkę nieskończonego skarbu odkupienia świata i tym skarbem mogą dzielić się z innymi”²¹. Papież Jan Paweł II nieprzypadkowo uczynił sprawowanie Mszy św. najistotniejszym, centralnym punktem obchodów corocznego święta chorych. W jej obrzędach głosi się Chrystusa przychodzącego w swoim Słowie, w Ciele i Krwi, której treści mówią o Bogu przyjmującym postać człowieka i wchodzącym w najgłębsze i najtrudniejsze ludzkie doświadczenia. W ten sposób twórca tego obchodu chciał jeszcze wyraźniej pokazać, że Msza ze swojej natury ma wartość ewangelizacyjną – prezentuje i daje świadectwo rozumienia cierpienia człowieka w perspektywie chrystologicznej, przekazuje właściwe odniesienie się człowieka do Boga nawet w krańcowych sytuacjach²².

Wartość Eucharystii wyraża się także w możliwości zmiany optyki w postrzeganiu samej choroby: „droga wierności Bogu przez ofiarę i krzyż prowadzi do zwycięstwa i zdolna jest przemieniać nawet samą chorobę w źródło radości i zmartwychwstania. Czyż nie to właśnie orędzie rozbrzmiewa w kulminacyjnym momencie Eucharystii, gdy zgromadzenie wypowiada słowa: «Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjścia w chwale»?”²³. Papież kilkakrotnie wyraźnie wskaże na Eucharystię jako właściwe miejsce, w którym ma dokonać się zmiana myślenia o cierpieniu i chorobie, proces nawrócenia, będący radykalnym przewartościowaniem życia dla wszystkich, którzy chcą pokładać nadzieję w Chrystusie.

Nawrócenie i ewangelizacja to nie jedyne „możliwości” liturgicznej troski o chorych zawarte w samej Najświętszej Ofierze. Należy do nich także sama służba chorym, uwzniesienie jej i oparcie o wartości czerpane z mocy krzyża Zbawiciela:

²⁰ Por. Konstytucja o liturgii świętej. 2008. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, nr 10. Poznań: Pallottinum.

²¹ Por. Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Świątowy Dzień Chorego *Kontemplujemy-przykład-Jezusa-Boskiego-Samarytanina*, Rzym, nr 8 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773>; por. *Św. Jan Paweł II i chorzy*. 2006. Red. D. Borkowski, Poznań, 32; Jan Paweł II. 1984. *Salvifici doloris*, nr 27.

²² Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*. Wrocław: TUM, nr 11.

²³ Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Świątowy Dzień Chorego, Rzym, nr 7 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773>. *Kontemplujemy-przykład-Jezusa-Boskiego-Samarytanina*.

„Służba człowiekowi cierpiącemu na duszy i ciele czerpie swój sens właśnie z Eucharystii, ponieważ w niej znajduje swe źródło, ale także miarę. Nie przypadkiem Jezus ustanowił ścisłą więź między Eucharystią a służbą, polecając uczniom, aby nie tylko sprawowali na Jego pamiątkę *fractio panis*, ale także kontynuowali posługę umywania nóg”²⁴. W papieskim orędziu Msza ma wymiar społeczny co najmniej w trzech aspektach²⁵. Aktywny udział w niej wzywa chrześcijan do służby bliźnim, do posługi miłosierdzia przez nieustanną pomoc. Do pomocy tej są wezwani nie tylko lekarze, kapelani, wolontariusze, ale i sami chorzy. Tutaj ujawnia się drugi aspekt społeczny – chorzy nie tylko przypominają o cierpieniach Chrystusa, ale i sami mogą i są zobowiązani służyć innym poszkodowanym, szczególnie tym, którzy utracili nadzieję przez posługę pocieszenia²⁶. Modlitwa, wsparcie pozostałych cierpiących i postawa towarzyszenia mają swoje źródło w Eucharystii. W końcu liturgia Kościoła, a Ofiara Mszy i Komunia św. szczególnie przyczyniają się do ponownej socjalizacji chorego, który w pewien sposób jest wykluczony czy odseparowany od rodziny, Kościoła, od innych. Udzielenie mu Ciała Pańskiego czy duszpasterska rozmowa, która jest jedną z części liturgicznego posługiwania, przywraca chorego społeczności²⁷.

3.2. Odwołanie się do udzielania innych sakramentów w papieskim nauczaniu

Papież w swoich orędziach rozwija interesującą rolę, jaką liturgia ma spełniać we wspólnocie Kościoła, zarówno wobec chorych fizycznie i duchowo, jak i tych, dla których społeczeństwo ma stać się „domem nadziei”²⁸. W celu powstania owego domu „kościelna wspólnota musi być żywą komunią: tylko tam, gdzie przez słuchanie słowa, modlitwę i sprawowanie sakramentów ludzie stają się jednym sercem i jedną duszą, kształtuje się braterska solidarność i umiejętność dzielenia się dobrami materialnymi; tylko tam spełniają się słowa św. Pawła skierowane do Koryntian: «(...) gdy cierpi jeden członek, współcierpią wszystkie inne członki»”

²⁴ Jan Paweł II 1999. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorych, nr 8 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.

²⁵ Por. Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorych, nr 7, 8, 10, 15 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.

²⁶ Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorych, nr 9 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.

²⁷ Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Światowy Dzień Pokoju, nr 8 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.

²⁸ Jan Paweł II. 1997. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego, Rzym, nr 8 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.

(1 Kor 12,26)²⁹. Według papieskiej sugestii sakramenty mają służyć budowaniu braterskiej jedności³⁰. Warto zauważyć, że fundamentem jedności nie jest jedynie ludzka działalność. Uczynienie z naszego społeczeństwa i Kościoła „domu nadziei” rozgrywa się na płaszczyźnie duchowej i sakramentalnej. Skuteczne znaki łaski trwające w sakramentach można odczytać, podobnie jak modlitwę i słuchanie słowa, jako narzędzia budowania cywilizacji życia, o której papież kilkakrotnie mówi w orędziach. W tym ujęciu liturgiczna troska rozciąga się poza kult Boży, czyniąc cały świat liturgicznym³¹. Każda czynność ma być działalnością chrześcijańską, prowadzącą do Chrystusa obecnego w największym stopniu w świętych obrzędach Kościoła.

W podobnym duchu papież mówi o liturgii, przypominając o obowiązku opieki rodziny nad chorymi: „Chrystusowy nakaz nawiedzenia choroby skierowany jest przede wszystkim do krewnych osoby dotkniętej cierpieniem. Opieka nad chorym członkiem rodziny sprawowana z miłością i poświęceniem oraz wspomagana wiarą, modlitwą i sakramentami może stać się niezastąpioną formą terapii dla samego chorego, dla wszystkich zaś okazją do odkrycia cennych wartości humanistycznych i duchowych”³².

Sakramenty przyjmowane przez chorych: pokuta i pojednanie, Eucharystia i namaszczenie chorych mają podźwignąć chorego, umocnić nadzieję na wyzdrowienie i życie wieczne w Królestwie Boga, mocniej zjednoczyć go z Kościołem, oczyścić duszę od grzechów, dać łaskę pocieszenia³³. Bez wątplenia można te skutki sakramentalne, przekazywane przede wszystkim przez namaszczenie chorych, nazwać terapeutycznymi, a więc leczącymi, porządkującymi, uzdrawiającymi³⁴. „Terapia sakramentalna” ma zdecydowanie działanie moralne, duchowe, społeczne. Porządkuje to, co choroba i możliwa naruszona nadzieja wywołuje w chorym i w bliskich, jeśli tylko sam chory z wiarą pragnie przyjąć to, co powierzył Chrystus biskupom

²⁹ Jan Paweł II. 1997. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego, nr 6 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.

³⁰ Jan Paweł II. 1997. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego, nr 5 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.

³¹ Por. David Fagerberg. 2016. *Consecrating the World. On Mundane Liturgical Theology*. Tacoma: Angelico Press, 3–8; Por. David Fagerberg. 2011. „Liturgical Theology as Point of Synthesis”, *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 58 (2): 29–42.

³² Jan Paweł II. 1997. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego, nr 8 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.

³³ Por. Katechizm Kościoła Katolickiego. 2002. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, nr 992–1008.

³⁴ Dariusz Kwiatkowski. 2015. Namaszczenie chorych – spotkanie osoby chorej z Chrystusem uzdrawiającym. W *W jego ranach nasze zdrowie. Teologia sakramentów uzdrowienia*. Red. Krzysztof Porosło, 131–136, 151–154. Kraków: Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny w Krakowie.

i prezbiterom. W ten sposób ujawnia się Boże miłosierdzie; Bóg pragnie dać więcej człowiekowi³⁵. Odkrywanie wartości duchowych i autentycznie humanistycznych (ludzkich, ale ukierunkowanych na Jezusa) dokonuje się nie tylko przez opiekę bliskich i lekarzy. Modlitwa i święta liturgia są dla chrześcijan właściwymi sposobami leczenia duchowego, w którym człowiek odzyskuje siły i może na nowo odnaleźć w czasie choroby sens życia.

W końcu to przez modlitwę i sakramenty chory ma udział w „procesie zmartwychwstania”: „Inaczej niż ci, którzy nie mają nadziei, chrześcijanin wie, że czas cierpienia pozwala doświadczyć nowego życia i łaski zmartwychwstania. To przekonanie wyraża przez leczenie chorób, przez troskę o chorych i opiekę nad nimi, przez udział w Życiu Chrystusa, do którego ma dostęp przez modlitwę i sakramenty. Czyż opieka nad człowiekiem chorym i umierającym, pomoc okazywana «człowiekowi zewnętrznemu», bliskiemu już kresu, aby «człowiek wewnętrzny» mógł się odnawiać każdego dnia (por. 2 Kor 4,16), nie jest uczestniczeniem w tym «procesie zmartwychwstania?»³⁶. Liturgia, mając wymiar eschatologiczny, już teraz realizuje obietnice zbawcze: pozwala moralnie i duchowo zmartwychwstać wierzącym: chorym i służącym im. „Zmartwychwstanie” doczesne przygotowuje ich do powstania do życia wiecznego, jest zapowiedzą prawdy o doskonałości bytu ludzkiego w Bogu. Łaski sakramentalne oddziałują także w życiu doczesnym, dowartościowują ludzkie zabiegi i pozwalają powstać z popiołów grzechu i niedoskonałości samym chorym i uczestniczącym w procesie leczenia. Powyżej była mowa o „terapii sakramentalnej”. Doczesne – moralne i duchowe – „zmartwychwstanie” jest jednym z istotnych skutków sakramentów udzielanych chorym i możliwym zwieńczeniem „terapii” jako procesu dorastania w liturgii do świętości: odnajdywania właściwego sensu życia i jego celu, nawrócenia, przemiany w rozumieniu siebie i świata zewnętrznego w Jezusie Chrystusie.

Bardzo cenne jest papieskie spojrzenie na liturgiczną troskę o chorych w szerszym kontekście służby wszystkim wierzącym i ludziom, co jest nawiązaniem do postulatu odnowienia wszystkiego w Chrystusie św. Piusa X i realizacji ważnej prawdy o konsekracji świata (*consecratio mundi*), rozumianej w szerszym znaczeniu – jako „przywrócenia danej rzeczy do właściwej relacji z Bogiem, według jej własnego porządku, według wymogów natury samej rzeczy, w planie chcianym przez Boga”³⁷. Ten istotny postulat wskazuje na ewangelizacyjną i metafizyczną

³⁵ Dariusz Kwiatkowski. 2015. „Namaszczenie chorych sakramentem Bożego miłosierdzia”. *Liturgia Sacra* 46 (2): 309–311.

³⁶ Jan Paweł II. 1997. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego, nr 9 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.

³⁷ Por. Fagerberg. 2016. *Consecrating the World. On Mundane Liturgical Theology*, 3.

funkcję liturgii, która ma za zadanie przemieniać świat i prowadzić wszystkich do Stwórcy.

Metafizyczna zmiana w aspekcie duchowym oznacza najpierw nawrócenie się, *metanoię*, zmianę sposobu myślenia o sobie i o chorobie. Proces ten dokonuje się przede wszystkim na płaszczyźnie moralnej. Jego podstawą jest łaska, która pozwala człowiekowi powrócić do Boga. Choroba postrzegana współcześnie jako przekleństwo, ciężar dla rodziny i społeczeństwa może zostać przyjęta przez samego chorego za możliwość wzrostu, rozwoju. Zmiana nie ogranicza się do działania.

Jak w *Metafizyce* Arystotelesa każdy byt istnieje po to, aby się realizować, czyli wykonać wszystko zgodnie ze swoją naturą³⁸, tak w liturgii człowiek ma odwrócić się od grzechu i spoglądać w stronę Stwórcy, aby odkłamać rzeczywistość i finalnie uczestniczyć w chwale nieba³⁹. Właściwym celem liturgii sprawowanej dla chorego jest przypomnienie mu jego przeznaczenia, zapowiadanie „tej chwały, która ma się objawić” (Rz 8,18).

W końcu proces ten obejmuje wszystkich ludzi wierzących i oznacza „czynienie świata takim, jaki powinien być”⁴⁰. Działalność liturgiczna odnosi się nie tylko do wymiaru czysto religijnego. Przekazywane przez nią wartości: troska, bliskość, czuwanie, itd. mogą w sposób znaczący przyczyniać się do uzdrowienia całego społeczeństwa, które skierowane ku materializmowi, oddalone od Boga, jest jednocześnie odsunięte od człowieka. W ten sposób można lepiej zrozumieć, jak ważne jest miejsce liturgii w budowaniu braterstwa i jedności, do których wzywa św. Jan Paweł II. Braterstwo to ma za podstawę Chrystusa i do Niego dążyć⁴¹.

Wartości czysto ludzkie, wokół których mogą jednoczyć się ludzie innych religii i systemów wartości, także są przekazywane przez Biskupa Rzymu. Choćby wspomnienie: troska, bliskość, czuwanie. Właściwym sposobem przemienienia człowieka niewierzącego byłoby tutaj świadectwo życia liturgią osób wierzących, ich słowa pocieszenia, umocnienia, trwania w chorobach, próba zachęcania tych ludzi, często nie przyjmujących i odrzucających perspektywę katolicką do powolnego procesu nawrócenia wedle zasady towarzyszenia, o której wielokrotnie wspomina papież Franciszek, a której wyraźne rysy dostrzec można w personalizmie św. Jana Pawła II⁴².

³⁸ Por. Arystoteles. 2009. *Metafizyka*. W *Dzieła wszystkie*. T. 2. Tłum. Kazimierz Leśniak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1045 b.

³⁹ Por. David Fagerberg. 2018. *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna?*. Tłum. Laura Bigaj. Kraków: Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny w Krakowie, 74.

⁴⁰ Aidan Kavanagh. 1984. *On Liturgical Theology*. New York: Liturgical Press, 18.

⁴¹ Por. Jan Paweł II. 1979. *Encyklika „Redemptor hominis”*. Wrocław: TUM, nr 21.

⁴² Por. Jan Paweł II. 1994. *Oredzie na III Światowy Dzień Chorego*, Rzym, nr 5, (15.06.2021), <https://papiez.wiara.pl/doc/378768.Nasza-cywilizacja-jest-chora-na-szerzacy-sie-egoizm.>; Bogumił

Liturgia zatem oddziaływałaby pośrednio, poprzez ewangelizację i duszpasterską czy osobistą rozmowę z innymi chorymi, wsparcie. Skoro liturgia jest porządkowaniem świata według praw Bożych to i podobnemu porządkowaniu: moralnemu, religijnemu podlegają inni ludzie nie tylko przez środki sakramentalne właściwe dla samej liturgii, ale także przez proces przenikania liturgii w życie wiernych, a przez nich w życie innych ludzi, nie podzielających odwiecznego Słowa celebrowanego w liturgii wobec chorych.

3.3. Sanktuaria maryjne szczególnym miejscem spotkania chorych z Chrystusem

Nie przez przypadek sanktuaria maryjne stały się miejscem Świątowych Spotkań Chorego. Sanktuarium jest kościołem, do którego wierni za zezwoleniem władzy duchownej licznie pielgrzymują, a miejsca te słyną szczególnymi łaskami⁴³. Otrzymanie łaski wymaga od pielgrzymujących trudu, wysiłku, w czasie którego buduje się duchowość drogi⁴⁴. Obecne czasy i wartości nie sprzyjają wzrastaniu w świętości, odnajdywaniu wyższych wartości w cierpieniu, chorobie, dlatego ważną funkcję spełniają sanktuaria⁴⁵.

Wśród sanktuariów, w których dokonują się liczne uzdrowienia, na szczególną uwagę zasługuje to poświęcone Matce Bożej w Lourdes. Miejsce to – według św. Jana Pawła II – stało się „swoistym sanktuarium ludzkiego cierpienia”⁴⁶. Erwin Mateja uważa nawet, że korzeni obrzędu namaszczenia chorych sprawowanego w czasie Mszy św. trzeba szukać w Lourdes. Do liturgicznej reformy Soboru Watykańskiego II sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych dokonywało się z zasady przy udziale nielicznej grupy wiernych i miało charakter indywidualny⁴⁷. W Lourdes trudności związane z indywidualnym udzielaniem tego sakramentu

Gacka. 2014. „Personalizm chrześcijański św. Jana Pawła II” *Studia Theologica Varsaviensia* (52) 1: 47–48.

⁴³ Zob. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1984. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, kan. 1230; por. Bogusław Nadolski. 2006. Sanktuarium. W *Leksykon liturgii*, 1451–1452. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

⁴⁴ Por. Jan Paweł II. 1992. „Alokucja do uczestników I Międzynarodowego Kongresu Duszpasterzy w Sanktuariach”. *Notitiae* 309 (28): 244–246.

⁴⁵ Jan Paweł II. 1999. „List o pielgrzymowaniu do miejsc świętych związanych z historią zbawienia”. *L'Osservatore Romano* 9–10: nr 3–4.

⁴⁶ Jan Paweł II. 1999. Orędzie na I Światowy Dzień Chorego, nr 1 (13.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378766.Milosc-do-cierpiacych-miara-poziomu-cywilizacji>.

⁴⁷ Por. Erwin Mateja. 2016. „Pastoralne aspekty sprawowania sakramentu namaszczenia chorych”. *Liturgia Sacra* 22 (2): 379.

rzeszom chorych doprowadziły do wydania pozytywnej odpowiedzi przez Stolicę Apostolską na prośbę miejscowego biskupa o zezwolenie na wspólnotowe sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych. Zdaniem niektórych badaczy to radość i wdzięczność wyrażana przez chorych, którzy brali udział w tak sprawowanej liturgii, miała wpływ na to, że w odnowionej księdze, wydanej w 1972 r., zaproponowano obrzęd namaszczenia wielu chorych w czasie Mszy św. lub poza nią, wcześniej nieznanym w praktyce liturgicznej Kościoła⁴⁸.

Papież wspomina w każdym orędziu przez siebie napisanym o sanktuarium maryjnym, które ma wyjątkowe znaczenie dla całego Kościoła, kontynentu albo regionu świata⁴⁹. Część z nich, jak sanktuarium w Lourdes jest związana bezpośrednio z uzdrowieniami chorych i praktyką duszpasterską namaszczenia chorych w dużych grupach. Maryja, wokół której pontyfikat św. Jana Pawła II był zogniskowany, przez niego samego nazywana jest w orędziach Tą, która cierpi razem z Chrystusem, całym Kościołem i ludźmi⁵⁰. To Ona wzięła udział w męce Chrystusa, jak i wszystkich trudach Jego życia. W końcu Jej wstawiennictwo bardzo mocno ukierunkowuje się na wszystkich potrzebujących i chorych. Maryja zarówno w całym Kościele, jak i w papieskich pismach nazywana jest: Uzdrawieniem chorych, Pocieszycielką strapionych, Ucieczką grzesznych, Matką miłosierdzia. Ona sama towarzyszy Bogu i Kościołowi także w liturgii sprawowanej wobec chorych. Wspieranie to ma dwa istotne wymiary. Maryja najpierw jest z Chrystusem cierpiącym i w postawie trwania modli się za wszystkich doświadczonych cierpieniem. Jednocześnie Matka Boża umacnia swoją postawą cały Kościół i w ten sposób sama spełnia posługę ewangelizacyjną wobec wszystkich niewierzących.

3.4. Zadanie kapłanów w służbie chorym i budowaniu Królestwa Bożego

W liście ustanawiającym Światowy Dzień Chorego św. Jan Paweł II pisze, że konieczne jest zapewnienie jak najlepszej opieki chorym, nie pomijając aspektu duchowego oraz niezbędnego zaangażowania ze strony kapłanów zakonnych i diecezjalnych⁵¹. Zgodnie z obowiązującym rytuałem sakramentu namaszczenia cho-

⁴⁸ Por. Wilhelm von Arx. 1986. Die gemeinsame Feier Krakensalbung. W *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*. Red. Martin Klöckener, Winfried Glade, 265. Kevelaer: Butzon und Bercker.

⁴⁹ Por. Jan Paweł II. 1994. *Orędzie na III Światowy Dzień Chorego*, nr 3 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378768.Nasza-cywilizacja-jest-chora-na-szerzacy-sie-egoizm>.

⁵⁰ Por. Jan Paweł II. 1996. *Orędzie na V Światowy Dzień Chorego*, nr 2 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378770.Maryja-prowadzi-do-stop-krzyza>; por. Jan Paweł II. 1987. *Encyklika „Redemptoris Mater”*, nr 23.

⁵¹ Zob. Jan Paweł II. 1992. *List ustanawiający Światowy Dzień Chorego*. nr 3.

rych prezbiterzy mają budzić w czasie sprawowania świętych obrzędów nadzieję u wszystkich potrzebujących i umacniać wiarę w Chrystusa cierpiącego i uwielbionego, tak aby przynosząc pełne miłości współczucie Matki Kościoła i pociechę płynącą z wiary, podnosić na duchu wierzących, a uwagę innych kierować ku wartościom nieprzemijającym⁵². Wszystkie apele zawarte w orędziach i w liście apostołskim przypominają, aby duchowni nieśli wszelką możliwą pomoc poszkodowanym⁵³. W jednym z orędzi św. Jan Paweł II mówi o potrzebie katechezy na temat choroby, prosi, aby cierpiącym w parafiach nigdy nie zabrakło sakramentów i słowa Bożego⁵⁴. Papież w VIII orędziu przypomina o formacji seminaryjnej, w czasie której kandydaci do kapłaństwa będą uwrażliwiani na cierpienie, chorych i posługę miłosierdzia, włączając w to także posługę liturgiczną⁵⁵.

Niełatwe zadanie stawia przed pasterzami Kościoła Biskup Rzymu, wzywając ich wielokrotnie do starannego przygotowania wspólnoty diecezjalnej do obchodów Światowego Dnia Chorego, podejmując inicjatywy, które uwrażliwiają Lud Boży i całe społeczeństwo na rozległą i złożoną problematykę opieki medycznej i zdrowia⁵⁶. Biskupi w porządku liturgicznym mają pierwszorzędną rolę w duszpasterstwie chorych, ponieważ to oni poświęcają olej chorych. Biskup jest postacią pierwszoplanową ze względu na pełny udział w kapłaństwie Chrystusa; posiadając najwyższy stopień święceń, uczestniczy on we władzy nauczania, uświęcania i kierowania przekazanej apostołom przez Jezusa⁵⁷. Zaangażowanie biskupów nie powinno ograniczać się jedynie do poświęcenia olejów w czasie Mszy krzyżma czy do okazjonalnego odwiedzania chorych. Oni sami mają często sprawować posługę wobec poszkodowanych w domach i szpitalach, aby tym bardziej ukazać troskę Kościoła i konieczne zainteresowanie się wiernymi oraz wyrazić duszpasterską bliskość także w sprawowaniu świętej liturgii⁵⁸.

⁵² *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*. 2021. Katowice: Księgarnia św. Jacka, nr 35.

⁵³ Por. Jan Paweł II. 1994. Orędzie na III Światowy Dzień Chorego, nr 5 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378768.Nasza-cywilizacja-jest-chora-na-szerzacy-sie-egoizm>; Jan Paweł II. 2012. *Chrześcijański sens cierpienia*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek, 47.

⁵⁴ Por. Jan Paweł II. 2003. Orędzie na XII Światowy Dzień Chorego, nr 6 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378777.U-stop-krzyza-cierpi-w-milczeniu-Maryja>.

⁵⁵ Por. Jan Paweł II. 1999. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorego, nr 4 (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.

⁵⁶ Jan Paweł II. 2000. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego, nr 12 (16.06.2021).

⁵⁷ <https://papiez.wiara.pl/doc/378774.Nowa-ewangelizacja-a-godnosc-czlowieka-cierpiacego>.

⁵⁸ Por. Robert Ptak. 2009. „Sakrament namaszczenia chorych: teologiczno-prawne aspekty kanonów 998–1007 KPK/1983”. *Prawo Kanoniczne* 52 (3): 306.

⁵⁹ Dariusz Człapiński. 2001. „Współczesny człowiek wobec spotkania Chrystusa i człowieka w sakramencie namaszczenia chorych”. *Studia Włocławskie* 4: 93–94.

Papieskie zachęty i słowa skierowane do kapelanów szpitalnych i odpowiedzialnych za służbę zdrowia nie ograniczają się do sprawowania sakramentów i głoszenia słowa Bożego. Zwracają one uwagę na wyraźnie personalistyczny charakter liturgii chorych⁵⁹. Kapelani mają pocieszać, umacniać, wysłuchać, budować więzi⁶⁰. Te i inne napomnienia Biskupa Rzymu wyrażają pragnienie, aby działalność liturgiczna Kościoła na mocy dzieła Chrystusa była widoczna świętością kapłanów i biskupów⁶¹.

W celu pełniejszego zrozumienia papieskiej troski o chorych w liturgii warto odwołać się do *Redemptor homini* – programowej encykliki św. Jana Pawła II, w której przedstawia Chrystusa jako jedynego Odkupiciela człowieka⁶². Kapłan, sprawując posługę liturgiczną w imieniu Jezusa, ma dawać wiernym przystęp do Zbawiciela: w Jego słowie, Ciele, w świętych znakach, ma udzielać Jego łask także przez troszczenie się o chorych⁶³.

W katolickim posługiwaniu chorym nie wystarczy jedynie zewnętrzna troska, zabiegi medyczne i pielęgniacyjne, ponieważ duchowy rozwój, właściwe przyjęcie choroby, wsparcie ze strony Kościoła są konieczne jako działania prowadzące do uświęcenia wierzących oraz świadectwo dla pozostałych ludzi⁶⁴. Papież Jan Paweł II nawiązuje w ten sposób do programowego hasła św. Piusa X: „Odnowić wszystko w Chrystusie”.

Odnowienie człowieka chorego w liturgii ma prowadzić go do przypomnienia sobie o właściwym powołaniu całego stworzenia, które zrealizuje się dopiero wraz z eschatologicznym triumfem, gdzie nie będzie już żadnej niedoskonałości (por. Ap 21,1-4). Można powiedzieć, że kapłani w liturgicznej posłudze prowadzą do ponownej konsekracji świata, do przypomnienia całemu stworzeniu o celu, którego realizacja jest nieustannie zakłócana przez grzech. Rozgrzeszanie, udzielanie Ciała Pańskiego czy namaszczenie olejem chorych jest swego rodzaju walką z „duchem tego świata”. W końcu to odnowienie i przypominanie ma wymiar społeczny – prowadzi do ponownego uznania roli chorego w społeczeństwie, co postuluje papież

⁵⁹ Por. Czesław Krakowiak. 2016. *Sakramenty uzdrowienia. Zagadnienia wybrane*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 128–131.

⁶⁰ Por. Jan Paweł II. 1993. Orędzie na II Światowy Dzień Chorego, nr 6 (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378767.Chrzescijanski-sens-ludzkiego-cierpienia>.

⁶¹ Por. Jan Paweł II. 2001. *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores Gregis O biskupie, służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*. Wrocław: Wydawnictwo TUM, nr 32–33.

⁶² Por. Jan Paweł II. 1979. Encyklika „*Redemptor hominis*”, nr 1.

⁶³ Por. Jan Paweł II. 1979. Encyklika „*Redemptor hominis*”, nr 18.

⁶⁴ Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*. 2008. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, nr 17–18.

Jan Paweł II. W świetle tego nauczania należy odczytywać zapisany w orędziach apel skierowany do kapelanów i duszpasterstw służby zdrowia.

3.5. Troska o chorych w liturgii istotnym wypełnieniem postulatów Soboru Watykańskiego II – problem permanentnej internalizacji wiary w liturgii wobec chorych w czasie pandemii koronawirusa

Św. Jan Paweł II, aktywny uczestnik ostatniego soboru ekumenicznego, w orędziach na coroczne globalne spotkanie chorych przekazuje prawdę o liturgii, która ma być obecna w życiu wszystkich wierzących, a jej sprawowanie jest głosem Chrystusa. Sobór Watykański II słusznie postulował, aby obrzędy były dostosowane do mentalności czasów, mając na myśli przede wszystkim podjęte środki, adaptacje, a nie sam depozyt wiary⁶⁵. Wyraził w ten sposób pragnienie, by Kościół przekazywał wiarę w świętych obrzędach w każdej sytuacji życiowej, także w chorobie. Wobec człowieka współczesnego, także katolika, który często odrzuca naukę o cierpieniu, śmierci i życiu wiecznym przedstawianą przez Kościół, papieskie nauczanie o liturgii i modlitwie nie jest jedynie zbiorem pewnych wskazań natury moralnej, duszpasterskiej, dyscyplinarnej. Liturgiczna i modlitewna posługa względem chorych słusznie może być odczytana jako przechodzenie od wiary traktowanej jako pewnego zbioru prawd i zasad przez modlitwę do życia (*lex orandi – lex credendi – lex vivendi*), od wiary wyznawanej do wiary przeżywanej⁶⁶, od liturgii obrzędów, w których wiara żyje, do liturgii życia codziennego⁶⁷. Nazwałbym ten proces i trudności z nim związane, który szczególnie podejmuje dzisiaj choćby amerykańska szkoła teologii liturgii, problemem permanentnej interioryzacji zasad wiary⁶⁸. Umieszczenie wiary, w tym także i właściwe rozumienie cierpienia i posługi spełnianej wobec chorych, musi być nieustanne i obejmować wszystkie aspekty życia człowieka, ma charakter permanentny. Internalizacja, proces uznania wartości zewnętrznych za własne, staje się wyzwaniem dla wszystkich uczestników życia liturgicznego Kościoła, tak aby nie pozostało ono czymś skostniałym.

Choroba jest jakąś sytuacją graniczną, jak mówił Karl Jaspers – niemiecki filozof egzystencjalny, sytuacją, której człowiek nie zdoła uniknąć, stając wobec

⁶⁵ Por. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*. 2008. W *Sobór Watykański II*, nr 11, 14, 18, 27.

⁶⁶ Por. Fagerberg. 2018. *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna?*, 227–244.

⁶⁷ Por. Fagerberg. 2018. *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna?*, 248–256

⁶⁸ Zob. Bogusław Migut. 2019. *Liturgia jako teologia żywa*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 185–191.

dramatycznych pytań i decyzji, w których wiara często zostaje wystawiona na próbę⁶⁹. Zadaniem Kościoła jest ustosunkować się do tej sytuacji, uczestniczyć w niej na sposób chrześcijański. Papieskie zalecenia zawarte w orędziach na Światowy Dzień Chorego, dotyczące modlitwy i liturgii, świadczą o dogłębnym zrozumieniu liturgii, która daje życie i jest światłem na drodze do zbawienia. Właściwe jej celebrowanie, przygotowanie (nie tylko kapłana, ale chorego, personelu szpitala, rodziny, bliskich, miejsca), zastosowanie ewentualnych adaptacji i znalezienie odpowiedniego klucza głoszenia Chrystusa cierpiącego, to jedno z najważniejszych zadań Kościoła przychodzącego na pomoc cierpiącym.

Okazywanie troski chorym w sprawowaniu liturgii jest tym bardziej aktualne, że epidemia koronawirusa postawiła Kościół przed kolejnymi trudnościami, związanymi z organizacją duszpasterstwa chorych, niedogodnościami związanymi ze zmieniającymi się przepisami prawa sanitarnego czy niechęcią ze strony lekarzy i pozostałego personelu medycznego. Sama choroba i cierpienie wymagają od biskupów, kapłanów, rodzin, lekarzy, bliskich podjęcia się pracy, w której chorym będzie brakować cierpliwości, zyczliwości, a ich postawa może być wobec niosących ulgę nieprzychylna czy nawet wroga. Nie bez znaczenia są tutaj także liczne spory teologiczne, dotyczące choćby sposobów udzielania Komunii św.⁷⁰, transmisji Mszy św. przez Internet i właściwego uczestniczenia w niej⁷¹, wprowadzenia do liturgii i nabożeństw elementów wcześniej zaniechanych lub nowych⁷². Samo spotkanie chorego w liturgii, jak i współczesny problem epidemii koronawirusa wymagają od kapłanów i wiernych świeckich znalezienia odpowiednich rozwiązań, także na płaszczyźnie liturgicznego posługiwania, nawrócenia duszpasterskiego⁷³ i nieustannego odpowiadania na trudności, jakie stają wobec ludzi wierzących i niewierzących, chorych i zdrowych.

⁶⁹ Henryk Piszkański. 1978. „Problem sytuacji granicznych w ujęciu Karla Jaspersa”. *Analecta Cracoviensia* 10: 107–112.

⁷⁰ Zob. Waldemar Bartocha. 2021. „Spory w Kościele w Polsce wokół sposobów przyjmowania Komunii św. w dobie pandemii w perspektywie historyczno-teologicznej”. *Liturgia Sacra* 27 (1): 7–31.

⁷¹ Zob. Grzegorz Strzelczyk. 2021. *Teologia przepowiadania online* (10.09.2021). <https://www.youtube.com/watch?v=xq-7uY8Nl2A>.

⁷² Zob. Przemysław Sawa. 2020. *Duszpasterstwo w Polsce w czasie epidemii: mocne i słabe strony, wyzwania i nadzieje*. W *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*. Red. Jan Bartoszek, Roman Chromy, Krystian Piechaczek, 81–105. Katowice: Instytut Gość Media.

⁷³ Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa. 2020. *Instrukcja „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła”*. Wrocław: TUM; por. Tomasz Wielebski. 2021. „Wokół Instrukcji «Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła»”. *Studia Elckie* 23 (2): 223–238.

Konkluzja

Papieskie ujęcie liturgicznej troski o chorych, wyrażające się w konkretnych przejawach w poszczególnych orędziach na Światowy Dzień Chorego: sprawowaniu Mszy św., udzielaniu sakramentów, wskazaniu na rolę Maryi, podkreśleniu roli kapłanów, lekarzy i rodzin, mówi wiele o samej posłudze liturgicznej wobec chorych. Z jednej strony wymaga ona od biskupów, prezbiterów, świeckich i wszystkich zaangażowanych w życie Kościoła autentycznego zaangażowania, aby jedno z najistotniejszych praw kierujących życiem liturgicznym: *lex orandi – lex credendi – lex vivendi* było rzeczywiście realizowane. Po dokonanej analizie papieskiego nauczania i podjęciu krótkiej refleksji na temat obecnej sytuacji wiernych staje się dobrze widocznym, że nauczanie o cierpieniu, chorobie, śmierci przekazywane w liturgii z jednej strony jest atrakcyjne, a jednocześnie sprawia trudności w zaimplementowaniu go w życiu chorych i im usługujących. W obecnej sytuacji należy podjąć wszelkie możliwe działania: katechizację, objęcie większą troską duszpasterstw chorych, kształcenie wiernych, aby skarb Kościoła, jakimi są chorzy i sam Chrystus, który im się daje, nie zostały odrzucone; tak, by rzeczywista przemiana człowieka: moralna, duchowa, społeczna, eschatologiczna (traktowana jako antycypacja), była możliwa, by także ludzie nie podzielający wiary mogli przyjąć orędzie Chrystusa, o co tak skutecznie zabiegał św. Jan Paweł II. Nierozsądnym wydaje się możliwe lekceważenie ewangelizacyjnego wymiaru liturgii i modlitwy wobec chorych. Święte obrzędy sprawowane z wiarą, pobożnością, dokładnością są narzędziami głoszenia Ewangelii także w czasie epidemii koronawirusa.

Bibliografia

Źródła

- Konstytucja o liturgii „Sacrosanctum concilium”. 2008. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Konstytucja dogmatyczna „Lumen gentium”. 2008. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2002. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1984. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum. *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*. 2021. Katowice: Księgarnia św. Jacka. Jan Paweł II. 1979. *Encyklika „Redemptor hominis”*. Wrocław: TUM.

- Jan Paweł II. 1987. *Encyklika „Redemptoris Mater”*. Wrocław: TUM.
- Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*. Wrocław: TUM.
- Jan Paweł II. 2003. *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis”. O biskupie, słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*. Wrocław: TUM.
- Jan Paweł II. 1984. *List apostolski „Salvifici doloris”*. O znaczeniu cierpienia w chrześcijańskim życiu. Wrocław TUM.
- Jan Paweł II. 1992. *Orędzie na I Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378766.Milosc-do-cierpiacych-miara-poziomu-cywilizacji>.
- Jan Paweł II. 1993. *Orędzie na II Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378767.Chrzescijanski-sens-ludzkiego-cierpienia>.
- Jan Paweł II. 1994. *Orędzie na III Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378768.Nasza-cywilizacja-jest-chora-na-szerzacy-sie-egoizm>.
- Jan Paweł II. 1995. *Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378769.Maryja-uzdrowienie-chorych>.
- Jan Paweł II. 1996. *Orędzie na V Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378770.Maryja-prowadzi-do-stop-krzyza>.
- Jan Paweł II. 1997. *Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego* (15.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens>.
- Jan Paweł II. 1999. *Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorego* (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378773.Kontemplujemy-przyklad-Jezusa-Boskiego-Samarytanina>.
- Jan Paweł II. 2000. *Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego* (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378774.Nowa-ewangelizacja-a-godnosc-czlowieka-cierpiacego>.
- Jan Paweł II. 2003. *Orędzie na XII Światowy Dzień Chorego* (16.06.2021). <https://papiez.wiara.pl/doc/378777.U-stop-krzyza-cierpi-w-milczeniu-Maryja>.
- Jan Paweł II. 1999. „List o pielgrzymowaniu do miejsc świętych związanych z historią zbawienia”. *L’Osservatore Romano* 9–10: nr 3–4.
- Jan Paweł II. 1992. List do kard. Fiorenzo Angeliniego z okazji ustanowienia Światowego Dnia Chorego. W *Jan Paweł II i cierpienie*. Red. Massimiliano Ferrari. Tłum. Tadeusz Wojda. Gorle: Wydawnictwo Vivar.
- Jan Paweł II. 1992. *Alokucja do uczestników I Międzynarodowego Kongresu Duszpasterzy w Sanktuariach*. *Notitiae* 309 (28): 244–246.
- Jan Paweł II. 1996. *Przemówienie wygłoszone podczas wizyty w rzymskim szpitalu św. Jana Bożego*. W *Jan Paweł II i cierpienie*. Red. Massimiliano Ferrari. Tłum. Tadeusz Wojda. Gorle: Wydawnictwo Vivar.
- Jan Paweł II. 2012. *Chrześcijański sens cierpienia*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa. 2020. *Instrukcja. Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*. Wrocław: TUM

Opracowania

- Adamczyk Dariusz. 2018. „Sens ludzki cierpienia: cierpienie z nadzieją – w świetle dokumentu Jana Pawła II *Salvifici Doloris*”. *Colloquia Theologia Ottoniana* 12 (2): 7–22.
- Arx Wilhelm von. 1986. Die gemeinsame Feier Krakensalbung. W *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*. Red. Martin Klöckener, Winfried Glade, 244–270. Kevelaer: Butzon und Bercker.
- Bartocha Waldemar. 2021. „Spory w Kościele w Polsce wokół sposobów przyjmowania Komunii św. w dobie pandemii w perspektywie historyczno-teologicznej”. *Liturgia Sacra* 27 (1): 7–31.
- Bejda Grzegorz, Kułak-Bejda Anna. 2016. Pacjent-katolik wobec zagadnień choroby i opieki zdrowotnej. W *Pacjent „inny” wyzwaniem opieki medycznej*. Red. Elżbieta Krajewska-Kułak, Andrzej Guzowski, Grzegorz Bejda, Agnieszka Lankau, 543–567. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum.
- Borkowski Dominik. 2006. *Św. Jan Paweł II i chorzy*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Człapiński Dariusz. 2001. „Współczesny człowiek wobec spotkania Chrystusa i człowieka w sakramencie namaszczenia chorych”. *Studia Włocławskie* 4: 86–94.
- Fagerberg David. 2016. *Consecrating the World. On Mundane Liturgical Theology*. Tacoma: Angelico Press.
- Fagerberg David. 2011. „Liturgical Theology as Point of Synthesis”. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 58 (2): 29–42.
- Fagerberg David. 2018. *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna?*. Tłum. Laura Bigaj. Kraków: Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny w Krakowie.
- Ferrari Massimiliano. Red. 1996. *Jan Paweł II i cierpienie*. Tłum. Tadeusz Wojda. Gorle: Wydawnictwo Velar.
- Kavanagh Aidan. 1984. *On Liturgical Theology*. New York: Liturgical Press.
- Krakowiak Czesław. 1979. „Eklezjalny charakter troski o chorych”. *Homo Dei* 48: 264–274.
- Krakowiak Czesław. 2016. *Sakramenty uzdrowienia. Zagadnienia wybrane*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Krakowiak Czesław. 1980. „Zadania duszpasterskie wynikające z nowego Rytuału Sakramentu chorych”. *Homo Dei* 49: 278–286.
- Mateja Erwin. 2016. „Pastoralne aspekty sprawowania sakramentu namaszczenia chorych”. *Liturgia Sacra* 22 (2): 373–384.
- Nadolski Bogusław. 2006. Sanktuarium. W *Leksykon liturgii*. Poznań: Pallottinum, 1451–1452.
- Migut Bogusław. 2019. *Liturgia jako teologia żywa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- „Papież Jan Paweł II jako szafarz sakramentów”. 2003 *L'Osservatore Romano* 4: 40–43.
- Piszkalski Henryk. 1978. „Problem sytuacji granicznych w ujęciu Karla Jaspersa”. *Analecta Cracoviensia* 10: 99–116.
- Ptak Roman. 2009. „Sakrament namaszczenia chorych – teologiczno-prawne aspekty kanonów 998–1007 KPK/1983”. *Prawo Kanoniczne* 52 (3–4): 303–316.

- Troska Jerzy. 2006. „Człowiek czyli ten „kto zna samego siebie». Człowiek w nauczaniu św. Jana Pawła II”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 20: 118–121.
- Sawa Przemysław. 2020. Duszpasterstwo w Polsce w czasie epidemii: mocne i słabe strony, wyzwania i nadzieje. W *Duszpasterstwo w czasie pandemii. Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021*. Red. Jan Bartoszek, Roman Chromy, Krystian Piechaczek, 81–105. Katowice: Instytut Gość Media.
- Siemianowski Antoni. 2010. Czy można mówić o chrześcijańskim rozwiązaniu cierpienia?. W *Rozumieć cierpienie. Wokół myśli Jana Pawła II i pytań o przyszłość chrześcijaństwa*. Red. Kazimierz Siwec, Sylwester Warzyński, Dariusz Łukasiewicz, 12–22. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Strzelczyk Grzegorz. 2021. Teologia przepowiadania online (10.09.2021). <https://www.youtube.com/watch?v=xq-7uY8Nl2A>.
- „Śp. kard. Fiorenzo Angelini”. 2014. *L’Osservatore Romano* 12: 55.
- Wielebski Tomasz. 2021. „Wokół Instrukcji «Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła»”. *Studia Elckie* 23 (2): 223–238.

ADRIAN CZERWIŃSKI, mgr teologii, prezbiter diecezji łowickiej, student studiów teologicznych (*ad licentiam*) na Wydziale Teologicznym UKSW.